

ABD’NİN AFGANİSTAN POLİTİKASI: OBAMA VE TRUMP DÖNEMİ**Jamaluddin Sadruddin Ogli**
İstanbul Medeniyet Üniversitesi**Özet**

1979 yılından önce Afganistan ABD’nin adeta hiç gündeminde olmayan bir ülkeydi. Fakat bu tarihte Afganistan Sovyetler Birliği tarafından istila edilmesi sonucu- ABD’nin gündemine taşınmıştır. Böylece dönemin iki süper gücünün temsili savaşlarından biri de Afganistan üzerinden gerçekleşmiştir. Bu tarihin bir diğer özelliği de, ABD’nin Orta Doğuda İsrail’den sonra en önemli müttefiki olan İran’ı de gerçekleştiren İslami devrim sonucu kayıp etmesidir. ABD’nin Afganistan’da desteklediği grupların mücadelesi sonucu 1989 de Sovyetler Birliği Afganistan’dan çekilmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten itibaren Afganistan da iç savaş başlamıştır ve ülke adeta cehenneme dönüşmüştür. 11 Eylül saldırıları sonucu ABD Afganistan’ı işgal etmiştir. Bush Afganistan’ı yeniden inşa etmeye çalışırken, Obama mevcut düzeni güçlendirmeye çalışmıştır. Trump ise “koşullara odaklı bir yaklaşım” benimsemiştir. Bu tez çalışmasında ABD’nin Afganistan politikası Obama ve Trump dönemine ayrılarak incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sovyetler Birliği, 11Eylül saldırısı, Bush dönemi, Obama dönemi, Rusya, Trump dönemi.

US POLICY TOWARD AFGHANISTAN: OBAMA AND TRUMP PERIOD**Abstract**

Before 1979, Afghanistan had never been on the agenda of the United States. However, at that time, Afghanistan was brought to the US agenda because of the invasion by the Soviet Union. Thus, one of the representative battles of the two superpowers of the period took part in Afghanistan. Another feature of this history is that, the US lost its most important ally after Israel in the Middle East due to the Islamic revolution. As a result of the struggle of the US-backed groups in Afghanistan, in 1989 the Soviet Union was forced to withdraw from Afghanistan. Since then, a civil war has started in Afghanistan and the country has been transformed into hell. The September 11 attacks led to the US invasion of Afghanistan. The US presidents who occupied the country followed different policies. For example, While Bush was trying to rebuild Afghanistan, Obama tried to strengthen the current order. Trump, on the other hand, has adopted a “situation-oriented approach”. In this study, the policy of the US toward Afghanistan is examined by dividing into two Obama and Trump periods.

Key words: Soviet Union, September 11 attack, Bush period, Obama period, Russia, Trump period.

Giriş

Afganistan Sovyetler Birliğince işgal edildikten sonra ABD’nin gündemine taşınmıştır. Bundan önce Afganistan ABD tarafından pek önemsenmeyen bir ülkeydi. Afganistan’dan sonra Sovyetler Birliğinin hedefi Hint Okyanus, Basra körfezi ve Pakistan olduğunu anlayan ABD hemen harekete geçerek bu ilerlemenin önünü kesmeye çalışmıştır. Böylece Sovyetler Birliğine karşı direnmekte olan gruplara Pakistan ve Suudi Arabistan üzerinden gereken her türlü lojistik desteği sağlamıştır. Bunun sonucu Sovyetler Birliği Afganistan’dan 1989 de çekilmek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği çıkar çıkmaz ülke tam bir felakete sürüklenmiştir. 1989-2001 arası yine Afganistan ABD gündeminden uzak tutulmuştur. Fakat 11 Eylül sonrası ABD Afganistan’a operasyon düzenleyerek ülkeyi işgal etmiştir. Afganistan’ı 5 yıldan beri kısip kıvıran despot Taliban yönetimine son verilmiştir. Böylece Afganistan’ın yeniden inşa süreci başlatılmıştır. Müdahale öncesi uygulanmakta olan devlet yapısı başarısız olarak kabul

edildiği için ABD önderliğinde demokrasi ve insan haklarına uygun bir devlet yapısı inşa edilmesi gerekiyordu.

Obama başkan seçilince kurulan yapıyı güçlendirmeye çalışmıştır. Obama başkan olduktan sonra da ABD'nin Afganistan'ın siyasal yapısındaki belirleyici rolü aynen devam etmiştir. İşte bu yüzden Karzai halkın istemediği bir kişi olduğu halde ABD tarafından iktidara getirilmiştir. Obama başkan olunca ABD'nin Afganistan politikasında az da olsa bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Örneği Obama inşa sürecinden vaz geçerek, mevcut düzeni güçlendirmeye çalışmıştır. Sert güç kullanımı yerine yumuşak güç kullanmayı tercih etmiştir. Afganistan-Pakistan ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Obama Afganistan konusunda Rusya ile işbirliği yoluna dahi gitmiştir.

Trump başkan olunca Afganistan ile ilgili “koşullara odaklı bir strateji” benimseyeceğini açıklamıştır. ABD'nin en uzun süren savaşlarından biri olan Afganistan'da başarı elde ettiğini söylemek mümkün değildir. Bu Tez çalışmasının amacı ABD'nin Obama ve Trump döneminde Afganistan ile ilgili politikasını incelemektir.

1. 11 Eylül öncesi ABD'nin Afganistan politikası

1979 yılında Sovyetler Birliği tarafından işgal edinceye kadar Afganistan ABD'nin gündeminde olmayan bir ülkediydi. Sovyetler Birliği'nin bir sonraki hedefleri içerisinde Hit Okyanusu, Basra Körfezi ve Pakistan olduğu için ABD Sovyetler Birliği'nin önünü kesmek istiyordu çünkü Komünizmin yayılmasını istemiyordu. Dolayısıyla Sovyetler birliğine karşı savaşmakta olan direniş grupları desteklemeye başladı. Direniş grupları kendilerine “Mücahit” adı vermişlerdi. Mücahitler örgütü Pakistan da eğitilmekteydi. ABD'de bu örgüte Pakistan ve Suudi Arabistan aracılığıyla hem askeri hem de finansal desteği sağlamaktaydı.¹

1979 de ABD'nin Orta Doğu bölgesinde İsrail'den sonra en büyük müttefiki olan İran'ı da gerçekleşen İslam devrimi sonucu kayıp etmişti. Bu durumda bölgede ABD'nin çıkarlarını korumak açısından yeni bir müttefik ülkenin yaratılması zorunlu bir hale gelmişti. Müttefik ülke olmaya en uygun ülke Pakistan'dı çünkü Sovyetler Birliğine karşı direnmekte olan Mücahitler Pakistan'da örgütlenmişti. Aynı zamanda bu örgütün büyük bir kısmını oluşturan Peştunlar Pakistan ve Afganistan sınırında yaşamaktaydı. ABD'de bu örgütü Pakistan aracılığı ile dini ideolojisini radikalleştirdi. Ayrıca bugün ABD'nin hedefleri arasında yer alan terör örgütlerinde biri olan El-Kaide o tarihte ABD tarafından desteklenen bir örgüttü.²

1989 de Sovyetler Birliği Afganistan'dan çekilmek zorunda kaldı. Sovyetlerin çekilişi ile birlikte ülke tam bir kaosa sürüklendi. Afganistan halkı kendi milliyetlerine göre 4 ayrıldı: Peştunlar, Tacikler, Hazareler ve Türk kökenli Özbek ve Türkmenler şeklinde. Bu gruplar birbirine karşı savaşmaya başlamıştı. 1990'lere gelince CIA tarafından eğitilen ve birçok olayda piyon olarak kullanılan Usame Bin Ladin ABD'nin kontrolünden çıkmıştı. O artık ABD'ye karşı cihat ilan etmişti. Bunun sonucu dünya gündeminin dönüm noktası olan 11 Eylül saldırısına neden oldu. Böylece soğuk savaş sonrası dönem son buldu, yerine yenedünya düzeni adı verilen bir kavram gerçekleşti.³

11 Eylül saldırısı Bin El-Kaide'nin lideri olan Bin Ladin tarafından gerçekleştirildiği ilan edilince dönemi ABD başkan George W. Bush yeni bir haçlı seferi başlattıkları gafletine düşerek “medeniyetler çatışması tezine kadar uzanan bir sürecin tetikleyicisi olmuştu.” Bu olay sonucu ABD'nin dış politikasında büyük bir değişim yaşandı. ABD'nin temel hegemonik hedefleri gereği bazı ülkeler doğrudan hedef alınmıştı. Örneği: İran, Irak, Kuzey Kore vb. ülkeler. Bu devletler “şer eksenli” olarak adlandırılarak, terör örgütlerini desteklemek, kitle

¹ Hilal Önal, ”ABD'nin Afganistan politikasının açmazları: Bölgesel bir analiz”, uluslararası hukuk ve politika, s:23(2010) s,43-45.

² Gül Seda Acet, Fazlı Doğan, ” 11 Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri: istiladan işbirliğine”, Selçuk üniversitesi iktisadi ve idari fakültesi sosyal ekonomik araştırmalar dergisi, s:33(2017)s,61-69.

³ “Bush announces opening of attacks”, CNN, October 7 2001.

imha silahları barındırmakla suçlanıyorlardı. Bu ortamda 11 Eylül olay ABD'nin değişen dış politikasının hayata geçirmesi açısından mükemmel bir ideolojik alt yapı oluşturdu. Böylece 7 Ekim 2001 de Taliban yönetiminde olan Afganistan Usame Bil Ladini barındırarak ABD'ye vermemesi sonucu ABD tarafından işgal edildi.

O tarihten bu güne kadar Taliban'a karşı verilen mücadelenin kesin bir zafere ulaşmaması ABD'nin Afganistan'ı işgal etmekten amacı terör örgütü ile mücadele etmemek olduğunu ve çok daha farklı hedeflerle Afganistan'ı işgal ettiğinin bir örneğidir. Buna ek olarak Taliban terör örgütünün etkisi Pakistan'da da güçlenmektedir. Mevcut durumun belirsizliği yanında, NATO devletlerinin Afganistan'a kuvvet gönderme konusunda isteksiz olmaları ve bölgede değişen politikaları ABD'yi çok zor bir duruma bırakmış durumdadır.⁴

1.1. Bush dönemi

Afganistan müdahalesi Bush döneminde gerçekleştirildi. ABD'nin bu operasyonuna İngiltere dışında dışın da birçok ülke ABD'yi desteklemiştir. Ülkeyi 5 yıldan beri kısır kıvıran ve adeta bir cehenneme çeviren Taliban yönetimine son verilerek, ülkenin yeniden inşa edilme süreci başlatılmıştı. Müdahale öncesi uygulanmakta olan devlet yapısı başarısız olarak kabul edildiği için ABD öncülüğünde demokrasiye uygun bir devlet yapısının inşa edilmesi gerekiyordu. İnşa projesinin hayata geçirilmesi için müdahaleden kısa bir süre sonra başkent Kabil den Taliban geri püskürtülmüştü. Kısa süre de Taliban ülkeden tamamen temizlenmiş olsa da yıkılış sürecinin başladığı kabul edilmişti. Böylece Taliban rejiminin yıkıldığı kabul edilerek BM önderliğinde Almanya'nın Bonn şehrinde 14 gün süren bir konferans düzenlenmiştir. Amaç ise Taliban sonrası kurulacak hükümetin yol haritasının çizilmesi olmuştur.⁵ Aralık 2001 de konferans sona erince Bonn anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın temel amaçlarından biri de güvenliğin devlet merkezli bir yol haritası ile kurulmasıydı. Afganistan liderlerinin karşılıklı müzakereler sonucu imzalanan anlaşma, Afganistan'ın “ulusal uzlaşmacı bir hükümet ile yönetilmesi gerektiği, kalıcı barış, istikrar ve insan haklarına saygılı bir devlet” tasarısı hazırlanmıştı. Böylece geçici bir hükümet kuruldu. Bonn anlaşmasının hedeflerinden bir diğere de ülke de yeni bir Anayasa, siyasi ve sivil kurumların oluşmasına zemin hazırlamasıydı. Ayrıca ülke de doğabilecek bir otorite boşluğuna karşı güvenliğin sağlanması, askeri, idari ve hukuki alanlarda yeniden yapılanmanın desteklemem görevi de İSAF'a düşüyordu.⁵

2002 tarihinde Afganistan ve komşu ülkeler arasında “iyi komşuluk konusunda ile alakalı Kabil bildirge imzalanmıştır.” Bu bildirge ile birlikte başta Pakistan olmak üzere İran, Çin Halk Cumhuriyeti, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan ülkenin yeniden inşası için Karzai desteklemiştir. Bu bağlamda maddi yardımlarda yapılmıştır. Yeniden inşa sürecinin ekonomik boyutu Tokyo konferansı ile ele alınmıştır. Afganistan'ın imarına destek konulu uluslararası konferansta Afganistan geçici yönetimi, özellikle kız çocukların eğitimi, sağlık, yol-elektrik-iletişim vb. konular masaya yatırılmıştır. Tokyo'da öngörülen sivil yardımlar Mayıs ayında Chicago'da NATO zirvesinde Afganistan silahlı kuvvetlerine yapılması planlanan 401 milyar dolarlık yardım verilmiştir. Ülkenin ekonomik, sosyal ve güvenlik alanlarında inşa sürecinde katkı sağlanması beklenmişti. ABD Afganistan'ın yeniden inşa sürecine bazı ülkeler askeri anlamda varlığını sürdürmüştü. ABD aynı zamanda BM tarafından görevlendirilen NATO'nun da liderliğini üstlenmiştir.⁶

2014 yılında İSAF'ın görevinin sona ermesiyle güvenliğin sorumluluğu ulusal savunma ve güvenlik güçlerine devredilmiştir. İSAFA'ın görevinin son bulmasının ardından ülke de NATO tarafından kararlı destek misyonu oluşturulmuştur. Amaç ise Afganistan güvenlik

⁴ <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-41021530> (ET:29.07.2018)

⁵ “The history of the Afghanistan war”, BBC, 7 March 2012.

⁶ http://fp.ipisjournals.ir/article_9445.html (ET: 30.07.2018)

güçlerine eğitim, danışmanlık ve yardım sağlamaktır. Bu konuda ABD başta olmak üzere pek çok NATO üyesi devletler destek vermiştir. Afganistan'ın yeniden inşa sürecinde ABD'nin ekonomik anlamda önemli katkıları da olmuştur. 2016 de Bürüksel de gerçekleştirilen toplantıda ABD ve diğer ülkeler 2020 yılına kadar yaklaşık 15 milyar dolar yardımın verilmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır.⁷

2001 den günümüze kadar ABD'nin Afganistan'ın siyasal yapısında oldukça belirleyici bir güce sahiptir. Afganistan'ın siyasal yapısının şekillenmesine etkin olmak ABD için terörle mücadele etmek ve ülkeyi demokratik bir yapıya kavuşturmanın çok daha ötesinde olan bir şeydir. Siyasal yapıya etili olmaktan amacı ise: Rusya, Çin, Hindistan, İran, Pakistan gibi bölgesel ve küresel güçlere yakın olarak onları kontrol altına almak, Orta Asya Pazar ve kaynaklarına ulaşmak için istiladan günümüze kadar siyasal yapının her aşamasında etkili olmuştur ve etkili olmaya da devam etmektedir. ABD belirleyici rolünü her zaman askeri araçlarla sağlamayı tercih etmemiştir, zaman zaman Afganistan'ı yönetmek için dolaylı araçlardan da yararlanmıştı çünkü eğer her zaman askeri araçları kullanırsa bunun maliyeti ABD için çok yüksek olurdu. Her şeye rağmen Afganistan'ı askeri anlamda desteklemekten asla vazgeçmemiştir.⁸

2. Obama dönemi

Obama başkanlığa seçildikten sonra ABD'nin Afganistan'ın siyasal yapısındaki belirleyici rolü olduğu gibi devam etmiştir. Hatta 2009 de gerçekleşen cumhurbaşkanlık seçiminde Hamid Karzai oyların çoğunluğunu elde edemediği halde ABD tarafından cumhurbaşkanlık koltuğunu oturtulmuştur. Ayrıca ABD başkanı seçim için BM tarafından görevlendirilen kişi aracılığı ile oyların Karai lehine yaklaşık 1 milyon oyun akışını sağlamıştır. Anayasa'nın cumhurbaşkanına verdiği yetkilerden hatırladığımız üzere, o dönem de cumhurbaşkanı ABD'nin seçtiği kişi olduğu için Afganistan'ın yasasına müdahale de bulunmuştur.⁹

Obama başkan olunca ABD'nin Afganistan politikasında az da olsa bazı değişikliklerin meydana geldiğini söyleye biliriz. Obama Afganistan-Pakistan arasında deki mevcut ilişkileri güçlendirme yoluna gitmiştir. Söylemsel bir düzey de olsa da. Afganistan'ın istikrara kavuşması ve demokrasinin geliştirilmesine çaba sarf etmiştir. Obam politikasının bir diğer özelliği de yeniden inşa sürecinden vazgeçerek, mevcut yapıyı güçlendirmeye çalışmıştır. Ayrıca Bush 'den farklı olarak, duruma bir çözüm getirmek için yumuşak güç kullanmıştır oysa Bush sert güç kullanmıştı. Askeri araçları tercih etmemiştir. Bush yönetimi ABD'nin Afganistan politikasını bir çıkmaza sürüklediğini söylemek mümkündür. Obama idaresi bu çıkmazı aşmak için ABD merkezi hükümetinin gücünü güçlendirmiştir. Aksi halde tekrar terör gruplarının çıkma ihtimali vardı. Bu da Afganistan'ı ABD'nin gündeminde varlığının devam etmesi için yapılmıştır.¹⁰

ABD Obama'nın başa gelmesi ile "istikrar getirici" bir rol oynamıştır. Bush dönemindeki saldırgan politikasından vazgeçmiştir. Yukarı da değindiğimiz gibi, Obama Afganistan-Pakistan arasındaki bozulan ilişkiyi canlandırarak uluslararası alanda Afganistan'ı

⁷ <http://www.ensani.ir/storage/Files/20121215091900-9495-51.pdf> (ET: 31.07.2018)

⁸ İskender Karakaya, "11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin değişen güvenlik algıları ve politikaları", yayınlanmış yüksek lisans tezi, Ankara, T.C. Ankara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler anabilim dalı, 2010.

⁹ Gül Seda Acet, Fazlı Doğan, "11 Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri: istiladan işbirliğine", Selçuk üniversitesi iktisadi ve idari fakültesi sosyal ekonomik araştırmalar dergisi, s:33(2017)s,70-71.

¹⁰ "سخنان بی‌پرده حامد کرزی در مراسم خداداحافظی: افغانستان قربانی سیاست امریکا و پاکستان شده است" (Karzai'nin veda törenin de açık ve dürüst sözleri: Afganistan ABD ve Pakistan'nın politikalarının kurbanı oldu) günün bilgileri, 3 ekim 2014.

komşu ülkelerine göre daha egemen ve toprak bütünlüğünün korunmuş bir ülke olarak göstermeye çalışmıştır. Böylece ABD'nin Afganistan müdahalesinin başarı ile sonuçlandığını kanıtlamaya çalışmıştır. Ohanlan'a göre Obama için en doğru olan şey iktidara gelir gelmez Taliban sorununu tamamen ortadan kaldırmaktı. Obama Yönetimi'nin her ne kadar Bush politikasının uyguladığı söylene de, askeri boyuttan daha ziyade sivil boyuta değer vermiştir. Obama BM başta olmak üzere tüm sivil kuruluşları Afganistan'ın yeniden imarı ve ihtiyaç duyduğu reformları gerçekleştirme sürecine daha aktif bir şekilde teşvik etmeliydi. Üstelik kalkınma ve altyapı ile ilgili doğrudan bütçe desteği öngörmeliydi.¹¹

Karzai iktidar döneminde belli aşamalar da halka karşı güvenini kayıp edince, ABD farklı iktidar alternatifleri aramaya başlamıştır. Bunu gören Karzai, Batı ve ABD'yi Afganistan'ın iç işlerine karışmakla suçlayarak, gerekirse Taliban yanında yer almakla tehdit etmiştir. Böyle bir ortamda Karzai 2010 yılında ABD'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaret sonucu ABD'nin Afganistan temsilcisi olan Karl Eikenberry, iki ulusun tekrar aynı hizaya getireceğine inandığını belirtmiştir. Böylece Washington ile Kabil arasında tekrar yakınlaşma sağlanmıştır. 2010 yılında NATO üyesi ülkeler Lizbon'da bir toplantı gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda her zaman olduğu gibi yine ABD öncülük etmiştir. Zirvenin en önemli konularından biri Afganistan olmuştur. Taliban terör örgütü ile mücadelenin önderliği 2014 itibarıyla Afganistan'ın kendi güçlerine devredilmesine karar verilmiştir. Devir teslim 2011 yılından itibaren başlayacağına ve 2014 kadar tamamlanmasına karar verilmiştir. NATO'nun Taliban'a karşı Afgan güçlerinin mücadelesini 2014 den sonrada desteğinin aynı şekilde devam edilmesi için de karar verilmiştir.

ABD'nin Afganistan için planladığı hedefler başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ayrıca bu konuda NATO misyonu ve kendi çabaları ile başarı kazanamayacağı bir gerçektir. Afganistan'ın gerek inşa süreci gerekse tamamen güvenli bir ülke haline gelebilmesi için komşu ülkelerin desteği ve bu projeler de dâhil edilmesi önemlidir. 2014 yılında yürürlüğe giren "Afganistan ve ABD stratejik ortaklık antlaşması" dâhilinde ABD'nin mali ve idari desteği, ekonomik ve sosyal gelişme, bölge de işbirliği, güvenlik ve daha birçok alanda Afganistan'ın geleceği üzerinde ABD'nin oynayacağı rol yasal bir hale getirilmiştir. Bu antlaşma ile ABD'nin askeri olarak Afganistan dan çekilmesinden sonra iki ülke arasında kurulacak ilişkiler için bir takım şartlar getirilmiştir. Obama tarafından bu antlaşma her ne kadar iki bağımsız ülke arasında gerçekleştirildiği söylene de, bu antlaşmanın koşulları ABD tarafından Kabildeki "kukla" yönetime dayatıldığı açıkça görülmektedir. Dönemin ABD dış işler bakanı Hillary Clinton 2012 de Afganistan halkına hükümet kurma sürecine gereken her türlü desteği ABD tarafından sağlanacağı belirtirmiştir. Böylece Afganistan'ın daha demokrat, insan haklarına saygılı, kadınların ön planda olduğu bir ülke haline geleceği ifade edilmiştir. Clinton konuşmasında Karzai'nin ABD ile daha yakın ilişki kurma konusunda oldukça istekli olduğunu da söylemiştir.

Afganistan 2014 de tekrar cumhurbaşkanlık seçimine gitmiştir. Bu süreçte Afganistan halkı Talia'nın tehlikesi ve ABD'nin müdahalesi gibi zor durumlardan geçmiştir. Bu seçim Afganistan halkı için adeta bir dönüm noktası haline gelmiştir. Afganistan anayasası gereği Karzai 2 defa cumhurbaşkanlık yaptığı için seçimlere katılamamıştır. Eşref Gani ve Abdullah Abdullah arasında geçen cumhurbaşkanlık yarışmasında, seçimlerde Eşref Gani başarılı olmuştur. Gani cumhurbaşkanlık koltuğuna oturur oturmaz ABD ile "ikili güvenlik antlaşması" ve NATO ile de "barış için ortaklık kuvvetlerinin statüsü antlaşması" imzalamıştır. 2015 itibarıyla ABD askerlerinin Afganistan dan tedrici olarak çekilmesine karar verilmiştir.¹²

¹¹ Anthony junta, "lost and forgotten: How American foreign policy lost its way in Afganistan" university of Colorado, Boulder CU Scholar, 2013,s,34-67.

¹² Mehmet Seyfettin Erol, Oktay Bingol," Afganistan'da geçiş safhası ve 2014 sonrası öngörüler", Akademik Bakış, s:10(2012) s,175-180.

2.1. ABD'nin Pakistan'a olan bağımlılığını azaltması

ABD'nin Afganistan politikası, orada görev yapmakta olan askerlere mühimmatın aktarılması ve ek askerin gönderilmesinin garanti altına alınması ABD için son derece önem taşıyan bir durumdur. Ek 30,3000 askerin gönderilmesi ve onlara lojistik desteğin güvenli bir şekilde Pakistan üzerinden sağlanması konusunda ABD bir takım sorunlar yaşamaktadır. Bugün NATO ve ABD askerlerine lojistik desteğin yaklaşık % 80'i Pakistan'ın Karaçi limanı üzerinden ulaştırılmaktadır. Ancak son dönemlerde Pakistan rotasında boy gösteren istikrarsızlık ve güvenlik sorunları ABD'yi halı ile endişelendirmektedir. Yaşanan sıkıntılar Afganistan'da bulunan NATO misyonu ve bölge deki istikrarı da tehdit etmektedir. Çünkü Pakistan üzerinden Afganistan'a sağlanmakta olan mühimmatlar sıkça Taliban terör örgütü tarafından saldırılara uğramaktadır.

Bir diğer husus da, Pakistan ile Hindistan arasındaki gerginlik lojistik desteğin güvenli bir şekilde sağlanmasını olumsuz etkilemektedir. Kasım ayında Mumbai da gerçekleşen saldırının Pakistan devletine yakın bir örgüt tarafından gerçekleştirildi ve bu örgütün Pakistan tarafından desteklenmesine ilişkin açıklama iki ülke arasındaki gergin durumu misli ile arttırmıştır. Bu durumda Pakistan devleti Afganistan sınırında yerleştiği askerlerini Hindistan sınırına göndereceğini açıkladı. Böylece lojistik desteğe karşı saldırıların önü de iyice açılmış oldu. Orgeneral Petraeus bu duruma bir çözüm getirmek amacı ile Orta Asya ülkeleri ve Kafkasya bölgesine bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Pakistan'a karşı alternatif olarak Hazar denizi ve Rusya-Orta Asya rotası görülmektedir. Hazar denizi üzerinden ABD'nin askerlerine ulaştırmak istediği lojistik destek Azerbaycan, Özbekistan ve Türkmenistan yolu ile sağlanması planlanmaktadır. Desteğin öncelikle gemi aracılığı ile ön görülen ülkelere ulaştırıp, daha sonra doğrudan Afganistan'a ulaştırılacaktır. Azerbaycan'a mühimmatın ulaştırılması için Kara deniz yolu tercih edilirse Gürcistan üzerinden, Ak deniz tercih edilirse Türkiye üzerinden ulaştırılacaktır.¹³

Hazar koridorunun kullanılması bir anlamda ABD ile Rusya'nın devre dışı bırakılması anlamına gelmektedir. Bu durumda ABD ile Rusya karşı karşıya gelmek istemez. Dolayısı ile Hazar koridorunun kullanılması düşük bir ihtimaldir. Türkmenistan ve Özbekistan üzerinden aktarılması halinde de ABD Rusya'nın tepkisini çekmiş olacaktır.

2.2. Rusya ile işbirliği

Ağustos ayında Rusya ile Gürcistan arasında çıkan savaş sonrası, Rusya'nın Batı ile bölgede yürüttüğü yarışmada bir adım önde taşımıştır. Rusya'nın eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yürütmekte olduğu "tavizsiz etkinlik politikası" bir yandan ABD ve NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelere verdiği desteğin gözden geçirilmesi, diğer yandan ise Rusya ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bugün hala Kafkasya bölgesi enerji ve ulaşım açısından en önemli bölgelerden biridir. Fakat bölge de Rusya'nın çıkarı ve etkinliği fazlasıyla hissedilmektedir. Gürcistan krizinden hemen sonra NATO ve ABD Rusya'ya karşı yürüttüğü sert politikadan vazgeçerek yumuşak politika izleyerek diyalog yolunu seçmiştir. Batı, Rusya'yı izole etme politikasından vazgeçmiştir. Aralık ayında NATO dış işler bakanları toplantısında Rusya ile diyalogun sürdürülmesi ile ilgili çıkan karar bu değişimin bir göstergesidir. Artık Batı dünyası Rusya'nın daha etkin bir geldiğinin farkındadır. Bu yüzden Kafkasya rotasını izleyecek ve Rusya'yı bypass etmeye çalışacak bir Afganistan lojistik rotasının işlevselliğini şüpheli bir duruma getirmektedir.

Orta Asya üzerinden rotanın hayata geçirilmesi için öncelikle ABD'nin Rusya ile işbirliği yapması zorunludur. Böylece hazarın kuzeyinden Rus topraklarını kullanarak Orta Asya ülkeleri üzerinden yardımın Afganistan'a ulaştırılması mümkündür. Aynı zamanda Rusya üzerinden iletilecek lojistiğin getirilmesi amacıyla Ukrayna'da bu rotaya dâhil edilecektir. Bu

¹³ Aslan Yavuz Şir," Obama'nın ilk sınavı: Afganistan ve Orta Asya'da Rusya ile işbirliği", Orta Doğu analizi, s:2,s,31-36.

durumda ABD'nin Rusya ile birçok konuda pazarlık masasında oturulmasını zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede ABD'nin Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirme girişimleri, bu pazarlık öncesinde ABD'nin elindeki 1-kozların artırılması şeklinde yorumlanmaktadır. General Petraeus'un Orta Asya ziyaretinin temel hedefi bu ülkeleri ikna etmek, böylece ABD'nin Rusya ile yapacağı müzakerelerde elindeki seçeneklerin artırılması, hem de Rusya'ya Orta Asya ülkeleri ile ilişkilerinde gözdağı vermek olmuştur. Fakat daha önce olduğu gibi bugünde Orta Asya ülkeleri Rusya'nın kolayca etkinlik sağlayabileceği bir bölgedir. Bu anlamda Rusya ile bir uzlaşmaya varmaksızın bu bölgenin ABD tarafından kullanılması mümkün değildir.¹⁴

Rusya'nın muhtemel taleplerine bakacak olursak, öncelikle NATO ve ABD'nin Ukrayna ve Gürcistan genişlemeleri konusundaki ısrarından vazgeçmesini isteyecektir. Zaten Fransa ve Almanya gibi Avrupalı NATO üyeleri bu genişlemeye karşı oldukları için, anlaşmanın sağlanması kolay olacaktır. İkinci Talebi de ABD ve NATO den eski Sovyetler Birliği ülkeleri, şimdiki AB üyesi Baltık cumhuriyetlerine örneği: Estonya, Litvanya, Letonya, askeri sığınma yapmama sözünün verilmesini isteyecektir.¹⁵ Zaten bu ülkelerdeki siyasi istikrar kırılgan bir durumdadır. Bölge de ABD ve Rusya'nın yürüttüğü rekabet bu ülkelerin istikrarını tehlikeye atabilecektir. Rusya, Orta Asya'deki mevcut üslerin kullandırma yönünde vereceği destek karşılığında ABD'nin gelecekte buradan çıkmayı kabul etmesini isteyecektir. 2001 sonrası, Rusya ABD'nin Orta Asya bölgesinde askeri anlamda yerleşmesine destek vermiştir. Fakat bu tarihten sonra ABD askerleri varlığını kalıcı bir hale getirmeye çalışınca, Rusya bunu kendisine bir tehdit olarak algılamıştır. Rusya'nın en kritik taleplerinden bir de Afganistan konusunda Şangay İşbirliği Örgütüne rol verilmesidir. ABD yönetimi ise bu talebe ciddi bir şekilde karşı çıkmaktadır. ABD Şangay İşbirliği Örgütünün Afganistan'a müdahil olmasını istemiyor. Ancak ABD'nin Afganistan komşu ülkeleri Rusya ve Çin'in kendi bölgesindeki bu kritik soruna müdahale etmelerini engelleme kapasitesi sınırlıdır. Yakın zamanda ŞİÖ Afganistan konulu bir zirve gerçekleştireceğini belirtti. Afganistan ve Hindistan bu zirve de gözlemci olarak katılacaktır. Böylece ŞİÖ'nun Afganistan konulu zirvesi ciddi manada itibar kazanacaktır. Özellikle son dönemde Afganistan ile ABD arasında belli gerginliğin yaşandığı söylenmektedir. Karzai den ABD yönetimi memnuniyetsizliği ile Rusya-Afganistan ilişkilerinin aynı dönemde rastlaması bir tesadüf olamaz. Şangay İşbirliği Örgütünün Afganistan'a müdahil olması, Afganistan'ın istikrarı açısından olumlu bir etki yaratacaktır. Ancak Şangay İşbirliği Örgütünün alacağı rol ABD ve NATO'nun etkisini sınırlandıracaktır. Hatta bu durum ABD ile Şangay İşbirliği Örgütü üyelerini karşı karşıya getirecektir.

3. Trump dönemi

3.1. Trump döneminde ABD dış politikasının öncelikleri

ABD'de Obama dönemi sona ererek, tartışmalı bir seçimin ardından Trump başkan oldu. Trump'ın en önemli sloganı "önce Amerika"dır. Trump'ın nasıl bir politika izleyeceğini bütün dünya merak etmektedir. Obama döneminde ABD'nin izlediği politikanın büyük ölçekte değişeceği öngörülmektedir. Trump uluslararası ilişkileri ilgilendiren hemen hemen her konuda özellikle Obama dönemi ile kıyaslayınca yepyeni bir yaklaşım öngörüsünde bulunmaktadır. Trump ABD'nin geleceği üzerine bazı önerilerde bulunmaktadır. Trump genel olarak üç ana noktaya değinmektedir: uluslararası ilişkilerde ABD'nin üstünlüğünü tekrar elde etmek, diğer ülkelerin iç işlerine daha az müdahale ve seçilmiş başkan ile radika İslam konusunda ortak çalışma.¹⁶

¹⁴ "Russia ready to allow NATO transits to Afganistan-envoy" Ria novosti 27 Ocak 2008.

¹⁵ Barack Obama, "my plan for Iraq" the New York Times 14 Temmuz 2008.

¹⁶ Kılıç Buğra Kanat et al, "Trump yönetiminin politik öncelikleri," SETA s: 188(2017) s, 6-8.

Trump zaman zaman ABD politikası ile tutarlı bir konuşma yapamazsa da, Trump'ın “ önce Amerika” sloganı asla değişmedi. Yeni başkan bazı konularda belli politikalar üzerine konuşmak yerine genel fikirler de odaklanmaktadır. Trump yönetimi ile ilgili en çok merak edilen soru seçim kampanyasında verdiği sözlerin nasıl gerçekleştireceğidir. Bu konuda başkanın güvenlik ekibinin etkisi elbette çoktur. Şimdiden bazı kabine üyeleri belli kritik dış politika konularında aynı düşünce de değildir. Trump 'da aynı şekilde dış ve güvenlik politikaları ile ilgili daha nitelikli bilgi edindiğinde yeni bir bakış açısı tabii ki geliştirebilir ve perspektifini değiştirebilir.

Trump dış politikasının bütünlük bir özelliği olmadığını, var olan güvenlik ekibi bu konuda yetersiz kaldığı ya da başkan Trump karşısında etkisiz kalması ile büyük ölçekte tartışmalar sürüyor. ABD'nin dış politika ve stratejisi ile alakalı kafa karışıklığı hala sürmektedir. Başkan Trump'ın günlük siyaseti adeta bir silah gibi kullanıldığı ve bugüne kadar ABD tarihinde hiç görülmeyen söylemler ve gerçekleştiremeyeceği vaatlerin belirgin olmadığı her geçen gün çoğalmaktadır.¹⁷

ABD dış politikasını ana aktörü her ne kadar başkan görülse de, 1970'lerden beri ABD dış politikasını şekillendiren bazı diğer aktörlerde mevcuttur. Dış politikanın şekillenmesinde rolü olan aktörlere gelecek olursak: hükümet(başkan ve ekibi/ milli güvenlik kurulu), kongre, senato, ekonomik elit kesimdir. Trump dış politika yapımında insan kaynakları sorunu yaşamaktadır. Boş duran bürokratik kadroları doldurma konusunda oldukça zorluk çekiyor. Çünkü ihtiyaç duyduğu kişileri kendi partisinde bulamıyor. Böylece ihtiyaç duyulan kişileri kariyer diplomatlardan, lobilerden, bankalardan, şirket ve hukuki firmalardan temin etmeye çalışıyor. Bu tür yerlerden sağlanan bireylerin dünya bakışı her ne kadar başkan Trump 'tan farklı olsa da, onları bir çatı altında toplayan “ liberal siyasettir”. Trump emrindeki kişilerden memnun olmasa da, onlara ihtiyaç duyduğu için, onlarla birlikte çalışmak zorundadır. Başkan ile yönetimin, dış politikada sık sık çelişkiye düşmesinin sebebi belki de bu yüzdendir. Yönetim başkanın durmadan Twitter den paylaşım yamak yerine, hayata geçirilen politika ile ilgilenmesinin yerinde olduğunu söylüyor. Trump'ın ani çıkışlarının bu yaklaşımın altını oyduğu yorumları yapıyor.¹⁸

3.2. Trump'ın Afganistan politikası

16 yıldır ABD'nin istilasında olan Afganistan, ülkede devam eden savaşın yakın tarihte sone ereceği mümkün gözüküyor. Afganistan'ın savaşı, ABD'nin en uzun süren savaşlarından biridir. Başkan Donald Trump'ın son konuşmasında Afganistan ile ilgili verdiği mesaj şuydu: “ takvimleri bir kenara bırakıp, koşullar odaklı bir yaklaşım” benimsememiz gerek dedi. Bu da bir anlamda Afganistan da görev yapmakta olan ABD askerlerinin yakın zamanda ülkelerine dönemeyeceği, Afganistan da uzun bir süre daha kalacağı anlamına geliyor. Trump seçim kampanyasında dış müdahalelere karşı ABD'nin içe dönük bir politika izlemesinin gerektiğini belirtmişti.¹⁹

Trump şimdiye kadar Afganistan'a ilave asker gönderme konusunda kesin bir şey söylemiş değildir. Fakat generallerinin desteklediği plana göre, s binden fazla askerinin eğitmen ve danışman olarak Afganistan'a gönderileceği ön görülmektedir. Afganistan hükümeti ordusunun Taliban'a karşı direnme açısından oldukça önem taşıyan ABD hava desteğinin de arttırılacağı söyleniyor ama başkan Trump henüz bu konuda kararını detaylı bir şekilde açıklamış değildir. ABD askerlerinin tam manasıyla Afganistan'dan çekilmesini ve ABD'nin Afganistan misyonunu tam olarak özel savaş şirketlerine devr edilmesine kesinlikle karşı çıkmaktadır. Bu da bir anlamda ABD'nin en uzun süren savaşına başkan Trump'ın da aslında sahiplendiği anlamına geliyor. Trump, aslında içgüdülerinin ona ABD askerlerinin tamamen

¹⁷ Doç.Dr. Tuncay Kardeş, “ Trump dönemi ABD dış politikasını anlamak”, AA, 06 Nisan 2018.

¹⁸ “ABD başkanı Trump'ın dış politika da çelişkileri ABD basınında”, HABER TURK, 05 Ağustos 2018.

¹⁹ Jonathan Marcus, “ Trump'ın Afganistan stratejisi ne anlama geliyor? ”, BBC NEWS, 22 Ağustos 2017.

Afganistan'dan çekilmesini söylediğini itiraf etti. Seçim kampanyasında da bu konuda isteksiz olduğunu belirtmişti. ABD'nin bir önceki başkanı olan Barack Obama'nın da uğraştığı sorunları değerlendirdiğimizde benzer bir sonuç ortaya çıkıyor.

Afganistan ordusunun Taliban terör örgütüne karşı direnebilmesi için, onların en iyi şekilde eğitilmesi gerekiyor. Trump politikasının yepyeni bir başlangıçmış gibi sundu. “koşullara odaklı strateji” ABD askerlerinin temelde Afganistan'da uzun bir süre daha kalacağı anlamına geliyor. ABD'nin 2001 den buyana Afganistan da ölen askerlerinin sayısı 2 bin 300'a ulaştı. Afganistan ordusuna baktığımızda onların işi hiçte iyi gitmiyor. Taliban nerdeyse ülkenin yarısını kontrol ediyor ve Afganistan ordusunun Taliban'a karşı taarruza geçmeyi bırakın, mevcut konumunu dahi korumaya zorluk çekiyor. Trump'ın “zafer” kavramının dile getirmesi, Afganistan deki savaşın ulus inşası değil, “teröristlerin öldürülmesi” hedefli olduğunu söylemek şüphesiz ABD kamuoyunun tıpkı kendisi gibi diğer ülkelere girişilecek askeri maceraları konusundaki şüphelerin ortadan kaldırılmasına yöneliktir.²⁰

Trump Afganistan yetkililerini sert bir dille eleştirdi. Hizipçilik ve yolsuzluğun üst düzeyde olduğu bir hükümetin ideal bir hükümet olmadığını, “demokratik değerlere” karşı olduğunu ifade etti. Ayrıca Afganistan hükümetine kendilerini nasıl yönetilmesi gerektiğini ben öğreteceğim dedi. Kabil hükümetine artık ABD'nin açık çek vermeyeceğini söyledi. “desteğimiz sınırsız” değildir dedi. Artık ABD gerçek reformlar, gerçek ilerleme ve sonuç görmek istiyor dedi. Trump'ın Afganistan politikasının ana hatları bunlardı. Sonuç olarak baktığımızda Trump'ın söylemleri her ne kadar bir önceki başkanlara nazaran farklı olsa da, onlara benzer bir politika izlemek zorunda kaldığımızı görüyoruz. Trump ABD askerlerinin Afganistan'dan hızlı çekilmesi sonucu, ülkede büyük bir boşluk yaratır ve bu boşluk teröristler tarafından doldurulacak dedi. İlk başta başkan Trump her ne kadar ABD'nin Afganistan'dan çekileceğini söylese de, daha sonra Irak'ta yapılan hayati Afganistan'dan çekilerek bir kez daha tekrarlamak istemiyoruz dedi. Amerika'nın Afganistan devleti ile işbirliğinin devam edeceğini söyledi. Trump artık Pakistan'a tolerans gösterilmeyecek dedi. Pakistan ülkesinde barındıran tüm terör örgütlerini ülke dışına atmalı ve onların faaliyet göstermesini yasaklamalı dedi. Özellikle Afganistan'da ABD askerlerine karşı çatışmakta olan Taliban terör örgütünün Pakistan'da eğitilerek onlara ev sahipliği yapılmamasını söyledi.²¹

ABD'nin Afganistan da görev yapan askerlerinin sayısı 8 bin 400 civarındadır. Eski başkan Barack Obama ABD askerlerinin aşamalı bir şekilde Afganistan'ı terk etmesinden yana idi. Başkan Trump Afganistan'a gönderilmesi ön görülen 3 bin ilave asker konusunda olumlu baktığı ve Taliban'a karşı hava saldırıları yetkisinin ABD savunma bakanlığına bırakılacağı söyleniyor. ABD'nin Taliban'a karşı operasyonları 2014 yılında son bulmuştu. Ancak ABD askerlerinin desteği Afganistan ordusunu devam ettirmekteydi.

Sonuç

Afganistan sahip olduğu stratejik konumu nedeniyle, tarih boyunca her zaman dünyanın süper güçleri tarafından işgal edilmiştir. İngilizler, Sovyetler Birliği ve ABD onlardan birkaç örneğidir. 1979 de Sovyetler Birliği resmen Afganistan'ı işgal etmiştir. Bu durumdan rahatsız olan ABD hemen hareket geçmiştir. Çünkü Sovyetlerin bir sonraki hedefi Pakistan ve Hint okyanusuydu. ABD Pakistan ve Suudi Arabistan aracılığı ile Sovyetlere karşı savaşmakta olan Mücahitlere her türlü desteği sağlamıştır. O dönemde ABD'nin desteklediği gruplardan biri de bugün ABD'nin 1 numara düşmanı olarak sayılan Al Kaide terör örgütüydü. Sovyetler Birliği bu duruma çok fazla dayanmadan 1989 de Afganistan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Sovyetlerin çıkışıyla ülke tam bir cehenneme dönüşmüştür. Asırlardır devam eden iç savaş tekrar boy göstermeye başlamıştır. Ülke 4'da bölünmüştür. Bu durumdan şüphesiz en çok Türk

²⁰ “Donald Trump: Afganistan'dan hızlı çekilme boşluk yaratır”, BBC NEWS, 22 Ağustos 2017.

²¹ “ABD ordusu, Afganistan'a 3 bin takviye asker istedi”, BBC NEWS, 9 Mayıs 2017.

kökenli milliyetler zarar görmüştür. Özellikle 1996-2001 arası Taliban hâkimiyeti döneminde en feci ve insanlık dışı zulümlere tabi tutulmuştur.

2001 de Afganistan ABD tarafından işgal edilince artık herkes kurulacak demokratik düzen içerisinde kendi tabii haklarına kavuşacağını düşünürken, ne yazık ki durum olduğu gibi devam etmiştir. ABD'nin Afganistan işgal etmekten amacı ülkeye demokrasi, insan hakları, barış gibi değerleri getirmek değil, Rusya, Çin, Hindistan, İran, Pakistan gibi küresel ve bölgesel güçlere yakın olmaktan öte bir şey olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim işgal sonrası ABD Afganistan'ı yeniden inşa etme konusunda başarısız olmuştur. Obama döneminde de mevcut düzeni geliştirip güçlendirme konusunda başarı elde edememiştir. “koşullara odaklı bir yaklaşım” benimseyeceğini söyleyen başkan Trump'ın da mevcut düzeni değiştirip, barışı sağlama konusunda başarı elde edeceğini söylemek uzak bir ihtimaldir. ABD ve NATO güçlerinin ülkede olduğu halde Bugün hala ülke topraklarının %50'si Taliban terör örgütü kontrolü altındadır. Buda da ABD'nin ülkeyi işgal etmekten amacı terörle mücadele etmek olmadığını en somut göstergesidir. Sözde demokrasi hamisi ABD her seçimde halkın desteklediği kişi değil, kendi istediği kişiyi iktidara getire bilmek için resmen müdahale ediyor ve Afganistan'ın siyasal yapısını şekillendiren en önemli aktör yine ABD'dir.

KAYNAKÇA

- 1- ÖNAL, Hilal(2010). “ ABD'nin Afganistan politikasının açmazları”, uluslararası hukuk ve politika, s: 23, s, 43-35.
- 2- ACET, Gül Seda, DOĞAN, Fazli (2017). “ Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri: İstiladan işbirliğine”, Selçuk üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi sosyal ekonomik araştırmalar dergisi, s: 33, s, 61-69
- 3- “Bush announces opening of attacks”, CNN, October 7,2001
- 4- <http://www.bbc.com/persian/afghanistan-41021530> (ET:29.07.2018).
- 5- “ The history of the Afganistan war”, BBC, 7 March 2012.
- 6- http://fp.ipisjournals.ir/article_9445.html (30.07.2018)
- 7- <http://www.ensani.ir/storage/Files/20121215091900-9495-51.pdf> (ET: 31.07.2018)
- 8- KARAKAYA, İskender (2010). “ 11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin değişen güvenlik algıları ve politikaları”, yayımlanmış yüksek lisans tezi, T.C. Ankara üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler ana bilim dalı.
- 9- ACET, Gül Seda, DOĞAN, Fazli (2017). “ Eylül olayları sonrası ABD-Afganistan ilişkileri: İstiladan işbirliğine”, Selçuk üniversitesi iktisadi ve idari bilimler fakültesi sosyal ekonomik araştırmalar dergisi, s: 33, s, 70-71.
- 10- “سخنان بی‌پرده حامد کرزی در مراسم خداحافظی: افغانستان قربانی سیاست امریکا و پاکستان شده است” (Karzai'nin veda törenin de açık ve dürüst sözleri: Afganistan ABD ve Pakistan'nın politikalarının kurbanı oldu) günün bilgileri, 3 Ekim 2014.
- 11- JUNTA, Anthony(2013). “Lost and for gotten: How American foreign policy lost its way in Afghanistan”, university of Colorado, Boulder CU Scholer, s, 34-67.
- 12- EROL,Mehmet Seyfettin, BİNGÖL,Oktay (2012 “ Afganistan'da geçiş safhası ve 2014 sonrası öngörüler”, Akademik Bakış, s:10 s,175-180.
- 13- SİR, Aslan Yavuz, “Obama'nın ilk sınavı: Afganistan ve Orta Asya'da Rusya ile işbirliği”, Orta Doğu analizi, s:2,s,31-36.
- 14- “Russia ready to allow NATO transits to Afganistan-envoy” Ria novosti 27 Ocak 2008.
- 15- Barack Obama,” my plan for Iraq” the New York Times 14 Temmuz 2008.
- 16- KANAT, Kılıç Buğra et al (2017). “Trump yönetiminin politik öncelikleri,” SETA s: 188, s, 6-8.

- 17- KARDAŞ, Doç.Dr. Tuncay, “ Trump dönemi ABD dış politikasını anlamak”, AA, 06 Nisan 2018.
- 18- “ABD başkanı Trump’ın dış politika da çelişkileri ABD basınında”, HABER TURK, 05 Ağustos 2018.
- 19- MARCUS, Jonathan, “ Trump’ın Afganistan stratejisi ne anlama geliyor? ” , BBC NEWS, 22 Ağustos 2017.
- 20- “ Donald Trump: Afganistan’dan hızlı çekilme boşluk yaratır”, BBC NEWS, 22 Ağustos 2017.
- 21- “ABD ordusu, Afganista’a 3 bin takviye asker istedi”, BBC NEWS, 9 Mayıs 2017.